

Ильичин, чагытлары чечектеми, Лениннин, номнал-херээ тийлеп чорун

Дэди гений Лениннин төртүтүнгөн хүн Дегем хем Волгага, бүгү черни кырылга Дээрде хүн дег административ, чырызын-на! Ленин — чакыш шаг дег чырык, чылым чайыналган бүтүрүл-дир. Ленин — оюм чок мр, удуз шын-дыр, өөрүшүнүч сыйдыз-дыр. Ленин — арааттарга хостал шаңнаан ашпас, монге хүнүсү-тур.

Чурукчулар Н. БАБИН биле Г. ГАУСМАННЫН плакат туруу.

ДАШТЫНДА ЛЕНИН ЧУРУКТУГ НОМ

Тываның Алдан-Маадыр аттыг чурт шинчилел музейинде «ТАР-ның төөгү кылды» деп зал бар. Оон бир өрөөнүнде тыва дылым шинчилелдеринге, тыва бижикти чогаатканынга база бижик билбес чоруктуг узуукаанынга, улус чырыдышкынынга көгүздөсүн, национал чогаалдык болгаш театрың доңчу төөгүзүңге тураскааткан булун бар. Ында көрүктүдөрүн доктады каапар шил хомду бар, оон иштинде профессор Н. Ф. Катановтун «Урнхай (тыва) дыллы шинчилелдин дүжүлдүз» деп 1903 чылда Казань хоорайга үнгөн улуг номуңуң даштын картын көргүскөн хоолга чуруктан эгелеш, 1944 чылга чедир үнгүзгөн номнарын бөлүп чыгганын дегдеш.

Оларның аразында чугажак сарыгымнар каттыг бир онзагай ном бар, оон адын «Тываның чаа үзүң» дээр. Ол үжүгүлдү «ССРЭ-ның улустарының топ парламент» 1931 чылда үндүргөн. Ийгиң үндүргөзгөн ол (ыңчаарга баштайгы үндүргөни амыгда чедир тынбайлаң). Номуңуң аң көскү черинде — даштын-да В. И. Ленинниң чургуу бар, а сөөлү картинда «Өркөч» деп буяның сөстөн аңгыда, бөмбүрэкти парлан каан. Тыва 5000 кезек. Бир-тээ музейге келген кижилер ол номуңуң үндүргөн төөгүзүн болган чок айтыра бээр чүве болганда, тайылбырлан кыллып көрөз. «Тываның чаа үзүң» (үжүк деп сөстү үжүк деп турган) национал болгаш колониал айтырылганын өрөөнүр

талазы-биле эртем-шинчилел Ассоциацияның Дыл комиссия-зының доктаалын баулаар чогаалды кылган. Оон автору — чогааткан эртемдени В. Москалев болур. Ол үжүгүлдүн сөс-лөмдөн парлан латин алфавитти болгаш шын бижилерин дүрүмүн дыл комиссия-зы ажалдап кылган, ол нарын, берге ажалды боттандырып чорударда тыва фонетика биле грамматиканы шинчилээрде ажалдаар бир профессор телевиделин колдуг ажаллаан. База бир төөгүлүг арын болза ол Дыл комиссия-зының секретарына А. А. Пальмбахтың шуут киржиң, сөөлүредир тыва дил эртем-иниң профессор атка чедир алгашкы шылгаараны болур. Баштайгы тыва үжүгүлдүн кылды ажалга арга-сүмө берип турганын биле — Б. Сат, А. Соколов база А. Сухотин сугларың аттарын база оон билип ал болур.

«Тываның чаа үзүң» хемчээли ыңдыг-ла кончук улуг эвес: 32 арын. Ол ийи кезектен тургустунган: баштай үжүк көөр, оон соонда сөс көжар, домак чогаалыр база номчулга кылдыр. Чараштыр бижип өрөөдириниң чыккерттерин база тускайлап айткан. «Башкы калдыг анымың айтыр ужурулу?» деп аңа чүдде тыва үнериниң онзагай ыладаларын тайылбырлаш, бижикке өрөөдириниң таарымчалыг аргаларын сүмелеп каан. Ийи үжүктүг сөстөн эгелеш, он чеди үжүктүг сөске чедир чангыс-чангыс сөстөрүн, кыска-кыска домактарын база бир-бир арын чүдүлдери

оон арыннарында парлагылаан. Бир чамык чүдүлдери дык ханы уткалыг болгаш бижик билбес кижилерни бижикке өрөөдирлер аңгыда, оларның политиктиг билин бижилеринге кончук ужурулу-лазыг турганы билдирер. Оон чыккерт: «Бүтү дегелериниң хер-рөөжөктөрүнүн эрге-шөлөз тыпкан хүнүнүң дугайы-дыр» деп аттыг материалда Март сестия төөгүзүн дыкка билдирер чугаалап каан. Кандыг-даа номуңу тускайлап шылгаарар салымн турар. «Тываның чаа үзүң» бир онзагай шынары болза, оон араг номчулуктарының ка-раанга В. И. Ленинниң портретин шын болган тода көргүскөн болур. Ол номуңуң кар-тында Ленин башкының он та-лазычте көрүп олурарын кыл-ды өнүгүтүк-биле хевилеп парланган болур. Улуг башкы-ның ол силүтү — дегелер чур-гуу оон амың ыңдыг чурукта-рында черле шоолуг ыңгыш-пас деп бадыткан болур. Оон ыңай ол үеде ол номуңу хоста баштай туткан арааттар деле-гейге бир-ле дугаар социалист-тиг кургунени баштап тургус-кан кижиниң арын-шырайы-шак-ла ыңдыг-дыр деп билип ал турган дээрин сагын-кээрге, сагышка кончук өөрүңүч-дүр. Бо болза тыва уран чүдүге В. И. Ленинниң дегелер эгелешиниң бир ба-дытталы-дыр.

Ол үжүгүлдүн он дугаар

арында Ленин башкының баулу чургуу — портретин кара беге-биле чуруп көргүс-кен. Ол чурукту көргө, В. И. Ленинниң бөрүтүг, көстөмүң, тонун анын кылдыр кедип-кен, солагай холун бир дөм-өөнүң кырынга даяндыр салышкан, шала чиге көрүскөн, ханы бодалын болап олурар. Ол чуруктуң адаанда «Ленин» деп чангыс сөстү улгатыр парлан каан. Эң баштай үжүк көжүп, бижик кыйгырыптар апарган арааттар адымдарын эрге-ажын дөш амы-тынн хайыра чокка демисежип, ажалдап, чурттап чоразан, ре-волюция мурунда чүдө оон алын-сураан, шыныг өрөө-дин дыңлап чораның нарын-мадыр-биле, ол номдан эгелеш арын көрүп ужурашкан бооп база чадава!

Баштайгы үжүгүлдү чүдө бижикке өрөөдир ном дээр бо-ла арай таарымпас апаар, чү-ге диге бо ном сан эртемденге база өрөөдир турган, ол үениң бир онзагай ыладалы дегдеш ол бооп турар. Оон барымда-зы — саның мунга чедир чу-рагайларын таныттырар өөрөткөш, оон соонда ол-ла чургайларын «шокар-үжүк» биле бижиттирер чачыкты-рар турган. Тываның шулук чогаалын, ыладалы чаа утка-лыг революшук ыладалын эге-леш парлан ному ол үжүгүлд бооп турар. Оон бир чамык арыннарында кыска-кыска чүдүлдери парлагылаан, олар-

ны дөрт олургулау коочуну ыр аны-биле бижип «шулук-тер»-биле дөдөзү тургулаан, оларын уран-чечен арай хи-религ-даа болза, чаа-чаа утка-лыг ылар болгаш шулуктер-ниң удавас бижиттине бээр-иниң аге үлөгерин оон тып ал болур. Ол үжүгүлдүн бир а-рында «Хуникаал ыры» пар-лаан, оон баштайгы олур-гулары мындыг:

Очалаңдан кедилерин
Орус араг айтты берген.
Онтлорның хуникаалы
Оон соонда дегелерди.

Ыр аны-биле бижиттиңген бо шулук улустун «Очалаң-дан кедилерин» деп, ынак ырызы апарган, мен дугайты болаарымга, оон адын эр-ти хевээр «Хуникаал ыры» деп арттырган болза, ол үеде бооп турган төөгүлүг болушкун-нарын уран-чечен илереди-ринге улам дөштүг, улам билдирер болгу дег.

«Тываның чаа үзүң» бо-лунуң сөөлүг арынга улуг Октябрьниң мактаан чоңун чаа шулук чогаалының бир дөжжигин парлан болгаш В. И. Ленинниң баштап тур-ганы социалистг революция-ның база орус ажалын аңгы-нын Тываның араг чоңуга чедирген калгамчык салдарын мангелерин йөрөгөни болур.

М. КЕНИН-ЛОПСАН,
Республиканың Ада-ла-Маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде калдыс эргелекчии.

УТТУНДУРБАС УЖУРАЛ

иниңгил

III.

Кудайыда кымыл тутун кыскиткен.
Кувискаалдың чалар оңун чалыбарткан.
Боолар чүктөн орус шериг чедип көзгө,
Болат эжим дилегиниң чоруп турдум.
Кувискаалдың сорууларын биле береш.
Улук чангыс кужур болум шериг болдум.
Эрге-шөлөз, хосталганы чалыжып ап,
Эзэргекти хайыра чок сөктүп турдум.
Идым кыккэ эрге-шөлөз тыншыпкантың,
Чаа төрө тыва черге доктадыккан.
Ада башкы Ленинниң чаагай адым
Адаа танып, сагышым дег шыгачан алдым.
Ужурашкан орус эшти көрбөсөн олар,
Укен чылдар ажа берген сөөлүдө
Улус чоңум, совет чоңунуң ачымында
Ужук-бижик, эртем-номунуң болу берди.
Кымыл өтте ужу-бижик өрөөдир дөш,
Кымыл муруй туткан номуң амың ор мен,
Ада башкы Ленинниң чургуу көргөш,
Адым шаанда орус эжим танып кадым.
Арай болу улугадыккай берген-даа бол,
Сөгел болган эрин салы биле хевээр.
Азын чорашып, кымыл аждаа хушканын дег,
Сеткилениң чырыктыгы чыгыштарды.
Ол-дур, ылаң Ленинге хушкан-дыр мен.
Ону черде, кырым сынар, салчаалам мен.
Ылаң Ленин Шуву сугура турган болгай.
Ылаңагыштың чыгыныг чок бузурар мен.
Улуг башкы Ленинге аныялда
Ужурашкан эки хүнүм уттуңдурбас.
Аас-кежикти көргөн кырган адаарга
Аныяктар адаарган-даа болур силер.
Ыдым, бедик улуг башкы Ленинге
Ылаңымдар! Бузурер, ажи-тозум!
Оон номнал, боладаларын өрөөнүңер!
Оон бедик дэди чүве тыппас силер.

Алексей ХУУРАК.

I.
Харым таптыг Колдан чылда тозанады.
Бажым дүгү бажым хар дег калжарды.
Харымга дег калжаргайым оожургады.
Багаалыш ышкан чонун сыным эердир.
Уттуңдурбас ырык-уаак орук эрттим.
Багай, эки ийи шыгы көрүп келдим.
Улуг чаагай чуртталганы тургуздум.
База катан чорбилээн дег чалымкадым.
Соон чораш, кырым келген эдим-халым
Чыгыс жалдыг хымзын дег хайым келген.
Сотурарып, өкүч чорашан карактарым
Чырык көрүп, оду кышкан, амырадым.
Амырадал аас-кежик, эки чол дэди
Арат чоңга, дэди сүдө — чааң, намба,
Ада башкы Ленинге четтирдим деп
Амырадал, өөрүп чоругу кырган-дыр мен.
Ала-өбө өзүп турар салгачылым.
Амырадал өбөс-чигнес улачылым.
Аныялда бир-ле болган ужуралым
Ажи-тозум силерлерге чугаалап бөйиң.

II.
Кыштын хары диксеп чедир улхуртунак.
Кыдат солаан үндүт неген чедип келген.
Айдын ажык айналар-дичиээр чаным-биле
Арай буурул Саян сыгыч үнүшкен мен.
Дүктүг хомден дүштөн хаагым кедип алгаш,
Дүвү-харым кыры-биле эстен, кыйбап.
Чалым шамдан айна-дичиээр тандым
эргиң,
Чангыс эвес артты-сынын ажиң чордум.
Арай тандым ногаан төрү шөстөрүңден
Адым чорашан сырбытарым көзүбүң.
Чангыс эвес олча тыпар өзениңден
Чараш аның ил беэни биздиртiedi.
Бээр ийден ажиң олча ховар тыпкан,
Ыдым эвес, ырай бээр деп бодал алдым.
Бедик сының биедирин ажиң дүшкен,
Ыдымга дөр чартык айда кынтал четтим.
Адым алган хуабүзүмү сооп бускан,

Аштай бээр дэди, аар-даа бол, чүктөп чордум.
Күгүр-дары, огуң-чөмөсөн хоратпас дэди,
Күшкүл, күртү көйө-даа бол, боозавадым.
Алаң-суран, дилжөн чүмө долу турган
Аар ийиң өсөөнүң чыдыраалдым.
Адым-ла хүн сөсөн дүшкөн адым алдым.
Аас-кежик чараш аным калкаладым.
Эзтер дөш оламан астым, хүнесиңер.
Элик бузу чүктөккөңнүң чанынкан мен.
Чалгыттың поштуг шыргай эжим ишти орта
Чараш аның изин орта таваараштым.
Истен, сүрүп карак кымыл халым хүнээш,
Ийге-дөшкө ужуң-туруң кичиңсөн көрдүм.
Кажар чүвек, чараш аным алдырбады.
Хаттыг дүвү ишти бүдүр борап каанты.
Шала кезжэ шуурган дөңдөн, орук мунгаш,
Чалырымдан аскаң-дыр мен, тыппай бардым.
Караңгыда мунгаш эжим ишти-биле
Хаагым чылган уу-биле чоруп бердим.
Өзөн черлер ыжык-даа бол, домек болбап,
Өзөн өттүр бир-ле черге доңуп хондум.
Өзөн көргөн: шуурган хевээр угаан-бодал
Эзээрал, дегелерин... ишчеп үндүм.
Өскөргөйөөн үлүг чалаан, шыныг тонгеш,
Өзөн күдү куабардым бажым кадым.
Тывым сүрүп, олча дилээр сагышта чок,
Тыныг үнер арга-хорга дилей бердим.
Хаттыг дүвү, шыргай калбак эжим өттүр
Кайда-ла бир эзиг чадыр турган ышкан.
Корсаң-бөрсөң даңлар сыннар аразыңга
Хонуп-дүжүп, түрөп, доңуп, аштап чор мен.
Билимдестеп улуп калган, өттүп келдим.
Бир-ле эртен шуурган наманда, хүний берген.
Эжим өттүр оргу-дески шынаа көстүр.
Эн черде көжүп калган чыдар болдум.
Түрүп чадап, шешеттеп чыдырымда
Дурун орта боо даажы чангыладым.
Ушка-башка кыгыт салды, күсүкнадым.
Ужураштыр бир-ле кижик кылашкан ор.
Араалыг боо чүктөп алган, күшкүл туткан.

Арны чырык сөгел болган эрин салдым
Орус кижик чаным орта чедип келдим.
Оон дүзэ дилээринден сестия чыттым.
Бир-ле чүве чугааладым — билер эвес,
Былдөңден көзү тууду алгаш, тургуздум.
Хаагым чүктөш, чедип алган, кылаштаным.
Хар мун чуга. Сиген чадар көстүп туру.
Кирип келгеш, одуң салган, кужун шынтош.
Кыжым мен хырымн тоттур хүндүлөдү.
Чылым шайым аартканым, чылымкым-даа.
Чымчак караң орук ортап өрдүм-даа.
Сөгел болган эрин салдым орус эштиң
Сеткилениң чаагайы болуп келген.
Чараш аным ийи хостал тууду сүндүм.
Чаян-даа чок, дедир сүндү. Албас болду.
Адым кым деп айттырар боор, холум тутту.
Адым-чолум Долгар дөр деп чугааладым.
Салаам айтты: «Сөз адың кымыл?» дидим.
Сактырымга Болат-даа дөр ишкан болду.
Маңаа, борта уду ал деп кымын турау.
База катан келер мен деп чугаалаан боор.
Койгун эди ушуну бергеш, чоруй барды.
Хонуп алдым. Эжим эртен баа келди.
Ыргак-тараа, чигир, чар-даа экеп берди.
Ыдым болза, чоругу деп турар хире.
Чадыркан ам үнү алгаш, бааыттым.
Шанак атыгы кижилер-даа уткүй келди.
Эзэрген узуң сарыг кижиле-биле
Эзэң чүве чугаалашкан сөөлүдөң.
Дугаларда кончукчулар кымылтайканып,
Тун дег хараш шанак атыгар шимчен үндү.
Тыва чедер, саны кылар орустар-дыр.
Тынын ажалы, эжим-биле байлаштым.
Салгыткылар адын ажаап, орун аштап.
Саян ажиң чуртудува чанып келдим.
Чымыш болган ужуз төөгү сөөртүп алган,
Чылдар эртин тура-даа чок, ыңчан шак ол,
Орук айтты, тыным алган, дүзэ каткан,
Орус кижик сагыжымда артып калган.

Улам көвүдээр

Тываның ном үндүрер чери 1968 чылда 94 аны-бүрү аттарлыг номнарын үндүргөн. Чыл планын бүтү көргүзүлөр талазы-биле ажи күөсеткен.

Масса-политиктиг литература кылды дык хой номнарын парлан үндүргөн. Алаа В. И. Ленинниң «Литература дугайында», «СЭКП төөгүзүнүн өтөктерин», «Политиктиг эконо-мия» болгаш өске-даа номнар хамааржыр.

Тыва школаларга өрөөдиге номнарын белеткен үндүрер ажил челишкениң чоруттуңган. Ном үндүрер чер тыва авторларын чогаалдарын үндүреринче кол кичөөгөйин салган, оон түннелинде тус черин 23 авторларын номна-ры үнгөн.

1969 чылда ном үндүрер черин мурунча улуг сорулга салдыган. 529 ама сазыга парлаар аны-бүрү литерату-раларны номчулукларга баралгалар. В. И. Ленинниң ийи төмүң чогаалдары, «Төгүлүг болгаш диалектиктиг матери-ализм» ному, Совет Тываның 25 чылыга өтөктер болгаш чеченчткен чүдүлөр чыныдыз, фотоальбом, 15 өрөөдиге номнары болгаш өске-даа литературалар үнер.

Т. ХЕРТЕН.

«ЛЕНИН-БИЛЕ УЖУРАЖЫЛГА». Моол чу-рукчу А. СЭНГЭЦОХИОНУН чурру.

НОМЧУКЧУЛАР ЧЫЫЛГАШ...

Чоокта чаа Монгун-Тайга районунуң Култура бажыңыга чогаалчы Александр Кононовтун «Ленин дугайында чечен чугаалар» деп номуңа номчулга конференциязы болуп эр-ген. Библиотекка эргелегенин Саяа Самбуу авторунуң чога-дыкчы ажил-чорудууларын номчулукларга кысказы-биле та-ныштырган. Оон соонда башкылар Хертен Адыг, Д. Сюрюн, Д. Дончук суглаа чүве чугаалааш, улуг бодалчы, гений, баш-тыкчы болгаш башкы В. И. Ленинниң дириг, шыныг өвүр-хевирин автор чечен чугааларында тургусканын болгаш амылчын массаларын Ленинге изиг, ханы ынакшылын, улуг кижиниң кижизиг, бөдүүн, ак сеткилди мөзү-шынары-шым көргүскөн деп онзапал демгелгезинер.

Ильичиниң амыдырал-чуртталганың болгаш революшук ажил-чорудууларын дугайында колхозчулар ол конферен-циядан хойну билип алганар. Конференция соонда аны-бү-рү программалыг сөзүн концерт болган. Алаа В. И. Ленин ду-сайында номерлер кол, көскү чери ээлзэн. Ч. СЮРЮН.

ААС ЧОГААЛЫНДА

Тыва улустун оюм чок чогаалы аал-дардан аалдарга чедир, арт-сынарын, аа-жок шапкын ак-кок хемперни кежир улам уран-чечен кыптыккан. Улустун мр-ларында чаа аас-кежикти, хосталганы, чы-рык-чаагай чуртталганы алган-йөрөөн мр-лаары, а дарлактарының көөр хон чок чорун илередири дээр-ле В. И. Ленин-ни мактан мрлааны ол болур.

Ол ышкан хостуг эрге-даа, чаагай амы-дырал-даа көрбөй чорашан нонга хостуг эргениң чаалап алынганын Ленинниң па-тыямың амында. В. И. Ленинниң кай-гамчыктың олуң чок мерген угаанында деп чүвени тыва чон тодаргай йөрөөн мрлар турар:

Эзэнекте эрге-ле чон,
Эдилеге чораш тыва
Эдиледен чарып алган
Энердегир партияны.
Кажандаа эрге-ле чок,
Кажыдалга чораш тыва.
Кажыдалдан чарып алган
Кайгамчыктың Интернационал.

Тывага национал хосталгалыг револю-ция тиндэн соонда революцияны өскүсүп үнгөн чериниң уг-шын билип, чулуг орус улустун туртуу Саямча-Саян артында, орайчотка чүве дөжжиге» деп ону хандыкчылар-биле билеп, мрлажып турганы мындыг:

Саямчылар артын ойга
Частып үнгөн хуникаалды.
Ядым самдар арааттарга
Частып келген хуникаалды...

Революшук чактаңың ачы-хамыязым 30 чылдарын сөөлүредир араг чон алган, йөрөөң, нестерегей-биле мрлап турган-пар.

Улуг-Хемниң эгелеш бажым, олче кат-тыкын кирип чыдар хой-хей ак-кок хем-перин унарын чурттаан, ыры-шоорут тыва чон мрларында, конжамыктарында В. И. Ленинниң улуг күштүг Улуг-Хемге дегелеш, улуг бедик Саян даанга домей-дөп көргүскөн мрлар ховар эвес тавар-жып турар:

Агым сугтуң Хемчиныкесе
Ажык кылым өскөн-не бис.
Ада Ленин амында
Амыр чыргак көргөн-не бис... Оон аң-

гыда база бир ол хевирин мындыг мрны көрөөдир:

Дамырактар катчып баткан
Дажыг сугулу Улуг-Хемин.
Танышпасты таныштырган
Таныттың Ленин башкым... Бо мрны 40 чылдарың төңгүзүңде мрлажып тур-ган.

Тыва улустун аас чогаалында В. И. Ленинниң улуг угаанын, күчү-күштүг кылдыр көргүзүп, пролетариаттын улуг баштыкчызын интернационал дегелерлер болган метафораларына база ажаллап көргүскөн таварышкылар. Ленинниң идеяны кайлаң-даа өшпөс ыдым мрла-реп көргүскөн бүтүрелдерин илеретип, октаргайда эң-не чырык хүн-биле дегелеш турары таварыма эвес:

«Кок-ле дөрдөн хөмө чыраан,
Холчок чырык алган Хунум.
Холчиктен бисти хостан
Хойну билер башкы Ленин.
Шаары дөрдөн саарым баткан,
Сарыг алдым чырык Хунум.
Ядаралдан бисти хостан.

Салым-чолдур башкы Ленин...

Тыва улустун аас чогаалында сура-лыг эпостарың кол маадырлары-биле бир мөзүлөш, адым чоңун омузундан кол маадыр кылдыр көстүп турар болгаш кижик төрөтөгөйниң төөгүзүндө күзөп, мынап чорашып хостуг эрге, тайбын, ас-кежиктиг чуртталганын чедип алынганы В. И. Ленинниң адым деп чүвени тодар-гай көргүзүп тура».

Адыр хемпер баштарында
Агым баткан Улуг-Хемин.
Айттыл кааны шыныг, күштүг
Ада Ленин башкымысты.

Ленинниң ады мнчаарда-ла күш-ажы-лык арааттарын аразыга кызыгаар чок нестерөөн турган. Олар Владимир Ильич Ленинниң улуг башкымыс деп хүндүлөш адал, ак-кок хемперин чуртталганы чоу тывалар боттарының аас чогаалында шак мнчаар мрлап турарлар болгаш оларын ун аас чогаалында улуг баштыкчынын өвүр-хевирин монге дегер.

О. ДАРЫМА.
Тываның эртем-шинчилел институтунун эртем амыдакчызы.

Баштыкчының 100 чылынга

РСФСР-иң Чогаал-чылар эвилелиниң баш-таар чериниң эртен чылдың декабрыда бо-луп эртен пленумун баштаар черин дара-зы Леонид Соболье ажалдык тура мынча дэди: «Ленин дугайында чаа чүдүлдери чүгө архивтерден дилесек. Бис-тин амы үнестиг хай-ныкан амыдыралың халылар кирер херек,— ийе, шак-ла оон!—чө-рүң чылдарың түзө-нөринден калдык-ка-ды болушкуннарын оуп үнгениң дилеш тыпар».

Тываның чогаалчы интеллигенттери бүтү совет чогаалчылар, чу-рукчулар, өске-даа чо-гаалчы ажалдакчы-лар-биле бир домей В. И. Ленинниң төрт-түгөн хүндүн бээр 100 чыл оюнга чога-алчы интеллигенттер-диң ужуралың дэди уузг баштыкчы дуга-йында чогаалдарын тургузар дэди чога-алчы дилешкенини кылып чорудуп, куже-нишкениң ажалдап турар.

ЧУРУП КИРИШКЕН

В. И. Ленин Си-бирге шөлүгөзүн эр-тирп турар үеде, Шу-шенское чанынга айнап чораш, тыва ачы кижиге ужурашканын дугайында болгалар бар бооп турар. РСФСР-иң аалдарың чурукчу-ары. Тыва АССР-иң уран чүдүлүг болгаш чечен чогаалчы ала-дарыг ажалдакчы Сергей Ланым ол бола-га үндөвлөш, улуг баштыкчы Ленинни тыва кижиле ужура-жып турарын чур-гуу тургузар дэди ажалдап киришкен.

МАЛЧЫЛАРГА

Бип-Хем райкүсө-мунуң културга клада-ның М. Оюнга узуру-нун автоклубу райо-нун ажил-айтырларын суурларын, малчыны-а алдарың, сүт-бөраан фермаларын граф-иң баулар эргин, солу-концерттериң көргүзүп чорутур турар. Оларын репертуры В. И. Ленин дугайында мрлар, уран номчулгалар-биле бай-лак. Автоклуб-биле лек-торун кады чоругу эки чалчы апарган, лектор колдоңиң ажи-шчилеринге уузг баш-тыкчының 100 чылынга күш-ажыкты белеткер-динг утукчурун дуга-йында беедаларын чорудуп база баштыкчы-ның ажал, амыдыра-лынга хосталган лек-цияларын номчун чо-руп турар.

«ОРДЕНИНГ ТЫВА»

Мындыг аттыг ному республиканың Улустун уран чүдү бажымын белеткен кылганын бау-лаар Тываның ном үн-дүрер чери парлан үн-дүргөн. Ак-кок каттыг, кылым номчун даштын-ла Ленинниң хевир чу-руун чураш, «В. И. Ленинниң төртүтүнгөн хүнүнд бээр 100 чыл-дыга уткунтур» деп бижип каан.

Бот-тымыңгы уран чүдү коллективтеринге, хожумчуларга чугула херектиг бо ному «Ле-нин

